

До спеціалізованої вченої ради
ДФ 41.884.051 в Одеському державному
університеті внутрішніх справ
м. Одеса вул. Успенська 1, 65014

РЕЦЕНЗІЯ

кандидата юридичних наук, доцента Чекмарьової Ірини Миколаївни на дисертацію Мурадяна Гарегина Рафаеловича «Інститут випробування у кримінальному та кримінально-виконавчому праві: теоретико-правові аспекти», подану на здобуття ступеня доктора філософії з галузі знань 08 «Право» за спеціальністю 081 «Право»

Актуальність теми. Суспільство постійно змінюється і розвивається, у межах тієї самої країни в різні історичні періоди утворюються неоднакові типи суспільств але набувають особливої важливості певні ідеї, пріоритети та людські цінності, які впливають на визначення змісту та сутності основних кримінально-правових інститутів. Привернення уваги до інституту випробування, як міжгалузевого інституту кримінального та кримінально-виконавчого права набуває певної складності та неоднозначності щодо встановлення та з'ясування змісту та сутності, перш за все через відсутність чіткої термінології. Поняття «випробування» як у кримінальному, так і в кримінально-виправному праві не знайшло широкого використання. У поодиноких дослідженнях з кримінального права вживається термін «випробування», проте у вузькому контексті - стосовно до умовного засудження і умовно-дострокового засудження. Якщо звертатися до вітчизняного кримінального права радянських часів, то в цей період почали з'являтися роботи, які мали відношення до інституту випробування. Проте інститут випробування в радянському кримінальному праві був пов'язаний з виконанням таких покарань, як умовне засудження до позбавлення волі з обов'язковим залученням засудженого до праці, умовне засудження, відстрочка виконання вироку, умовно-дострокове звільнення від покарання і умовне звільнення з місць позбавлення волі з обов'язковим залученням засудженого до праці. Цей інститут був спрямований на посилення боротьби зі злочинністю, підвищення ефективності покарань, не пов'язаних з позбавленням волі, диференційований підхід до правопорушників в залежності від їх особистості та ступеня суспільної небезпеки вчиненого кримінального правопорушення. Будучи однією з форм соціального контролю, нормативним регулятором суспільних відносин у сфері виправлення і перевиховання правопорушників, випробування було покликане виконувати різні функції.

Питаннями умовного засудження та відстрочки виконання вироку були предметом досліджень багатьох вітчизняних науковців таких як Андрушко П.П., Бабенко А.М., Бажанов М.І., Баулін Ю.В., Богатирьов І.Г., Гальперін

І.М., Гельфер М.А., Гогель С.К., Кадарі Х.Х, Карпець І.І, Книженко О.О., Конопельський В.Я., Левченко Ю.О., Ломако В.А., Михайленко П.П., Меркулова В.О., Навроцький В.О., Пузирьов М.С., Резніченко Г.С., Саввін М.Ф., Савченко А.В., Фріс П.Л., Шкута О.О., Якубович М.І. та інші.

Наведене свідчить про необхідність наукового дослідження проблем інституту випробування у кримінальному та кримінально-виконавчому праві та надання пропозицій щодо їх подолання.

Оцінка наукового рівня дисертації і наукових публікацій здобувача. При рецензуванні дисертаційної роботи та наукових публікацій автора з'ясовано, що дослідження є структурованим, логічним, послідовним відповідає заявленій меті та поставленим завданням, відображеним у роботі.

Основні результати дослідження викладено у 10 науковій працях, з яких: 5 – у фахових виданнях з юридичних наук, перелік яких затверджено МОН України та 6 - всеукраїнських і міжнародних науково-практичних конференціях.

Ступінь обґрунтованості наукових положень, висновків і рекомендацій, сформульованих у дисертації.

Наукові положення, висновки і рекомендації, сформульовані дисертантом, у своїй більшості є обґрунтованими і переконливими.

Автором використано значну кількість вітчизняних та зарубіжних літературних джерел, законодавчих та підзаконних нормативно-правових актів України (загалом 282 джерел).

Дослідження здійснено спираючись на достатньо вагому емпіричну базу, яку складають:

- аналітичні узагальнення Офісу Генерального прокурора, Верховного Суду щодо стану здійснення правосуддя у кримінальних провадженнях та справах про адміністративні правопорушення у 2017-2022 роках,

- судової влади України щодо звітності про осіб притягнутих до кримінальної відповідальності та видів кримінального покарання;

- інфографічні данні Пробації України щодо організації діяльності видів пробації за 2017-2023 роки,

- результати анкетування 40 науково-педагогічних працівників закладів вищої освіти Одеської, Вінницької та Дніпропетровської областей України.

Використання широкого спектру сучасних методів наукового пошуку також позитивно вплинуло на ступінь обґрунтованості сформульованих дисертантом висновків і рекомендацій.

Новизна представлених теоретичних та/або експериментальних результатів проведених здобувачем досліджень, повнота викладу в опублікованих працях. З урахуванням предмету дослідження, використовуючи загальнонаукові та спеціальні методи, зокрема історичний, порівняльно-правовий, системно-правовий, догматичний, статистичний методи соціологічний методів пізнання надав можливість Мурадян Г.Р. сформулювати власне бачення наукової проблеми інституту випробування у кримінальному та кримінально-виконавчому праві та розробити наукові положення, висновки і

рекомендації, що відзначаються достовірністю та характеризуються науковою новизною.

До найбільш вагомих наукових положень дисертації, що характеризуються новизною або її елементами, на думку рецензента, слід віднести наступні:

вперше :

– доводиться той факт, що поступово у теорії кримінального та кримінально-виконавчого права сформувалась дефініція інституту випробування, як міжгалузевого інституту, який має комплексне, взаємозалежне визначення та встановлення в межах законодавства, об'єднуючим критерієм якого виступає «випробувальний строк»;

- встановлено, що засадами інституту випробування є такі види звільнення як: звільнення від відбування покарання з випробуванням, звільнення від відбування покарання з випробуванням вагітних жінок та жінок, що мають дітей віком до 7 років, пробація, умовно-дострокове звільнення, заміна невідбутої частини покарання більш м'яким, звільнення від відбування покарання вагітних жінок і жінок, які мають дітей віком до трьох років;

- запропоновано визначення випробування як міри кримінальної відповідальності, яка триває у межах встановлених законом, протягом певного періоду часу, коли реалізуються кримінально-правові примусові заходи та здійснюється перевірка доцільності застосування випробувального строку;

- надається авторське бачення самостійного Розділу XII¹ «Випробування», який має доповнювати Розділ XII «Звільнення від покарання та його відбування», із наступною структурою: ст. 87¹ «Поняття випробування», ст. 87² «Строки призначення випробування», ст. 87³ «Обов'язки, які покладає суд на особу, який призначено випробувальний строк» та ст. 87⁴ «Правові наслідки при звільненні від відбування покарання з призначенням випробувального строку». А відповідно змін зазначають ст. ст. 75, 79, 81, 82, 83 КК України;

Теоретичне і практичне значення результатів дослідження полягає в тому, що матеріали дослідження є конкретним внеском в доктрину кримінального права та кримінально-виконавчого права. Викладені в роботі висновки і пропозиції впроваджено та можуть бути використані у:

– у *правотворчості* – для удосконалення чинного кримінального та кримінально-виконавчого законодавства у частині застосування випробування;

– у *правозастосовній діяльності* – для удосконалення діяльності суду при звільненні від відбування покарання, а також виконання відповідних функцій органами виконання покарань (Акт впровадження в практичну та науково-методичну роботу філії Державної установи «Центр пробації» в Одеській області від 02.01 2024 р.);

- – у *науковій роботі* – під час наступних досліджень теоретико-правових проблем інституту випробування у кримінальному та кримінально-

виконавчому праві (Акт впровадження у наукову діяльність Одеського державного університету внутрішніх справ від 04.12. 2023 р.);

– у освітньому процесі – під час підготовки лекцій, навчальних і практичних посібників, методичних рекомендацій, тестових завдань і дидактичних матеріалів з навчальних дисциплін «Кримінальне право», «Кримінально-виконавче право», а також при проведенні різних видів занять із відповідних дисциплін у процесі підготовці бакалаврів та магістрів за спеціальністю 081 «Право» та в системі підвищення кваліфікації працівників Національної поліції України (Акт впровадження у навчальний процес Одеського державного університету внутрішніх справ від 03.09.2023 р.).

Оцінка змісту дисертації, її завершеності в цілому. Дисертаційне дослідження Мурадяна Гарегина Рафаєловича на тему «Інститут випробування у кримінальному та кримінально-виконавчому праві: теоретико-правові аспекти», має чітку структуру, визначену вимогами, що викладені в положеннях МОН та, зокрема, у Порядку присудження ступеня доктора філософії та скасування рішення разової спеціалізованої вченої ради закладу вищої освіти, наукової установи про присудження ступеня доктора філософії, затвердженого Постановою Кабінету Міністрів України від 12 січня 2022 року, № 44.

Автор правильно визначає мету дослідження і відповідно до неї визначає завдання дослідження.

Дисертація складається з анотацій українською й англійською мовами, списку опублікованих праць за темою дисертації, вступу, трьох розділів, які містять дев'ять підрозділів, висновків (до кожного розділу та загальних висновків до всієї роботи), списку використаних джерел та додатків.

У вступі обґрунтовано вибір теми дослідження, висвітлено ступінь вивчення проблеми і зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами; визначено мету й завдання, об'єкт і предмет дослідження; розкрито наукову новизну і практичне значення отриманих результатів; подано інформацію про апробацію результатів дослідження, структуру та обсяг дисертації.

1) У Розділі 1. *Теоретична та соціально-правова характеристика інституту випробування*, підрозділ 1.1. присвячено стану дослідження випробування, як міжгалузевого інституту кримінального та кримінально-виконавчого права, а у підрозділі 1.2. автор аналізує історію розвитку та становлення інституту випробування. Інститут умовного засудження пройшов різні історичні етапи з 1918 року, а з 2001 р. – до сьогодні відбувається подальше вдосконалення інституту випробування. Кримінальний кодекс України 2001 року у Розділі XII «Звільнення від покарання та його відбування» закріпив інститут випробування, який об'єднує групу норм, закріплених у відповідних статтях розділу XII КК України. Даний підхід комплексного сутнісного сприйняття декількох інститутів звільнення від покарання має дискусійний характер, породжує низку проблемних аспектів щодо їхнього правового регулювання. Такими є, по-перше, відсутність єдиної позиції щодо того, чи усі зазначені види звільнення від покарання є складовими інституту випробування, або ж деякі з них утворюють самодостатній, самостійний

інститут. По-друге, відсутність поглиблених досліджень кримінально-правової природи ознак випробувального строку під час умовно-дострокового звільнення та заміни невідбутої частини покарання більш м'яким. Підрозділ 1.3. присвячено дослідженню регламентації інституту випробування за досвідом зарубіжних країн. В ряді країн законодавчо визначено правовий статус засудженої особи під час випробування, який в цілому зводиться до встановлення певних обмежень та обов'язків, що за своїм змістом схожі з КК України.

У Розділі 2. *Випробування як кримінально-правовий інститут: теоретичні та законодавчі аспекти* підрозділ 2.1. присвячено характеристиці випробування як кримінально-правового явища: правова природа, сутність та зміст. Автор доводить, що дослідження юридичної природи, поняття, сутності та змісту випробування як кримінально-правового явища, доводить, що «випробування» для вітчизняного кримінального права є новим та малодослідженим явищем, серед обставин, що перешкоджають втіленню у науці та законодавстві такого визначення як випробування, маємо зазначити, зокрема, вкрай запутану ситуацію з розподілом юридичної природи різних форм випробування і, як наслідок цього, невирішеність питання про його сутність та зміст.

У підрозділі 2.2. при визначенні іспитового строку при звільненні від відбування покарання з випробуванням за ст.ст. 75,79 КК України (сучасні тенденції застосування) автор доходить висновку, що аналіз сучасних тенденцій щодо визначення випробувального строку (іспитового строку) при звільненні від відбування покарання з випробуванням за ст. ст. 75, 79 КК України дає можливість стверджувати, що закріплені випробувальні строки, у зазначених статтях нівелюють принцип диференціації, залежно від типової тяжкості вчиненого кримінального правопорушення, а тому вимагають перегляду зазначених строків у ст. 75, 79 КК України та пропонує внести зміни стосовно звільнення від відбування покарання з випробуванням. У підрозділі 2.3., досліджуючи удосконалення законодавчих положень щодо інституту випробування при звільненні від відбування покарання за ст.ст.81,82,83 КК України, дисертант визначає, що інститут умовно-дострокового звільнення виявляється зокрема у тому, що фактично особа, якій надано умовно-дострокове звільнення період закінчення терміну, знаходиться, так само як і умовно засуджений, у «режимі випробування». Вказаний режим випробування це правовий порядок виконання умовного засудження, який полягає у перевірці наданої засудженому довіри в частині дотримання ним загальних та специфічних обов'язків (вимог), які покликані, з одного боку, нейтралізувати вплив криміногенних факторів щодо умовно засудженого, з іншого - забезпечити сприятливі умови його виправлення. Що вимагає встановлення певного періоду, що знадобиться умовно-достроково звільненому для підтвердження свого виправлення.

У підрозділі 3.1. Розділу 3. Питання випробування в кримінально-виконавчому праві, досліджуючи місце випробування в кримінально-виконавчому праві, авторка констатує, що окрім положень КВК України, значущими є положення Закону України «Про пробацію» до яких звертається КВК України. В межах закону визначені три види пробації, однак тільки в рамках наглядової пробації вбачається такі складові як нагляд та контроль. Нагляд та контроль з боку органів пробації це своєрідний соціально-виховний вплив, який супроводжує процес випробування, отже покладений на те, щоб у підсумку досягти однієї із цілей покарання виправлення, зокрема осіб, які звільнені від покарання з випробуванням, а діяльність щодо здійснення контролю за поведінкою осіб, які звільнені від покарання пов'язана із «випробування», так як застосування мір кримінально-правового впливу, неможливо без реалізації того комплексу мір та заходів, які забезпечуються інститутом випробування.

У підрозділі 3.2. здійснюючи теоретико-правовий аналіз регламентації порядку виконання звільнення від відбування покарання з випробуванням за ст. ст.75,79 КК України автор визначає, що кожна із зазначених статей має свої особливості щодо з'ясування порядку виконання та реалізації інституту випробування під час звільнення від відбування покарання з випробуванням за ст. ст.75,79 КК України та підтверджують взаємозв'язок із інститутом випробування. Окрім положень що містяться у КВК України виступають і інші нормативно правові акти, Закону України «Про пробацію» (визначення наглядової пробації), Порядку здійснення нагляду та проведення соціально-виховної роботи із засудженими до покарань, не пов'язаних з позбавленням волі (затверджений наказом Міністерства юстиції України від 29 січня 2019 р. № 272/5), які конкретизують питання щодо здійснення нагляду за поведінкою осіб, звільнених від відбування покарання з випробуванням.

У підрозділі 3.3 досліджуючи законодавчі положення КВК України та інших нормативно-правових актів щодо порядку виконання звільнення від відбування покарання за ст. ст. 81, 82, 83 КК України, дисертант дійшов висновку, що частини 3, 8, 10 ст. 154 КВК України «Порядок дострокового звільнення від відбування покарання» містять положення щодо звільнення від відбування покарання за ст. ст. 81, 82, 83 КК України у КВК України, через що і пропонує внести такий вид пробації, як «поштенітенціарна пробація».

Зауваження щодо оформлення та змісту дисертації, запитання до здобувача. Позитивно в цілому оцінюючи зміст рукопису дисертації Мурадяна Г.Р., результати здійсненого ним дослідження, підкреслюючи їх наукову та практичну значимість, все ж необхідно звернути увагу на деякі дискусійні питання, нечіткість обґрунтування окремих положень, міркувань та висновків автора, зокрема:

1) У підрозділі 1.3. автор досліджує інститут випробування за досвідом зарубіжних країн на прикладі Кримінальних кодексів Китайської Народної Республіки, Франції, Німеччині, Королівства Іспанії, Чеської Республіки, Польщі, Республіки Казахстан, Азербайджанської Республіки, Республіки Молдова, Республіки Таджикистан, Республіки Узбекистан, Грузії, Латвійської

Республіки, Литовської Республіки, тощо у порівнянні із КК України, виділяючи особливості кожної країни та спільні риси з КК України, але при цьому не визначає який досвід прийнятний саме для нашої держави.

2) У підрозділі 3.3 Розділу 3 досліджуючи законодавчі положення КВК України та інших нормативно-правових актів щодо порядку виконання звільнення від відбування покарання за ст. ст. 81, 82, 83 КК України, дисертант дійшов висновку, що частини 3, 8, 10 ст. 154 КВК України «Порядок дострокового звільнення від відбування покарання» містять положення щодо звільнення від відбування покарання за ст. ст. 81, 82, 83 КК України у КВК України, через що і пропонує внести зміни до Закону України «Про пробацію», а саме доповнення до статті 8 «Види пробації» такий вид пробації, як «постпенітенціарна пробація» та доповнення статтею 11-1. Поряд із цим, автор пропонує лише визначення поняття «постпенітенціарна пробація», проте інші характеристики та ознаки цього виду не зазначає та не доводить.

Зазначені зауваження носять дискусійний характер, відображають власну наукову позицію рецензента, можуть слугувати підставою для наукової дискусії під час прилюдного захисту дисертації і не впливають на загальну позитивну оцінку праці здобувачки.

Відсутність порушень академічної доброчесності.

Основні положення дисертації з належним ступенем повноти були відображені у наукових статтях, підготовлених та опублікованих дисертантом, кількість і якість яких відповідає вимогам щодо публікацій, зарахованих за темою дисертації.

Аналіз тексту дисертації Мурадяна Гарегина Рафаєловича на тему «Інститут випробування у кримінальному та кримінально-виконавчому праві: теоретико-правові аспекти», свідчить про відсутність порушень автором вимог академічної доброчесності. У роботі наявні посилання на джерела інформації у разі використання ідей, тверджень і відомостей; дотримано вимоги норм законодавства про авторське право; надано достовірну інформацію про результати наукової діяльності; використано методики дослідження та джерела інформації. У роботі не виявлено ознак академічного плагіату чи фальсифікацій.

Висновок про відповідність дисертації встановленим вимогам.

Тема дисертації є актуальною, сформульовані автором висновки та рекомендації є достатньо аргументованими, характеризуються науковою новизною та мають наукове та практичне значення. Дисертація відповідає науковій спеціальності, за якою здійснене дослідження, написана грамотною юридичною мовою та оформлена відповідно до вимог, що пред'являються до такого виду наукових праць.

Дисертація Мурадяна Гарегина Рафаєловича на тему «Інститут випробування у кримінальному та кримінально-виконавчому праві: теоретико-правові аспекти», яка подана на здобуття наукового ступеня доктора філософії за спеціальністю 081 «Право», є:

1. Завершеним особистим рукописом, у якому вирішено наукове завдання, що складає зміст предмету дослідження.

2. Відповідає спеціальності 081 «Право» та вимогам Порядку підготовки здобувачів вищої освіти ступеня доктора філософії та доктора наук у закладах вищої освіти (наукових установах), затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 23.03.2016 р. № 261 (зі змінами), Порядку присудження ступеня доктора філософії та скасування рішення разової спеціалізованої вченої ради закладу вищої освіти, наукової установи про присудження ступеня доктора філософії, затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 12.01.2022 р. № 44, а її автор – Мурадян Гарегин Рафаєлович заслуговує на присудження ступеня доктора філософії з галузі знань 08 «Право» за спеціальністю 081 «Право».

Рецензент:

професор кафедри кримінального права та кримінології факультету підготовки фахівців для органів досудового розслідування ОДУВС
кандидат юридичних наук, доцент

Ірина ЧЕКМАРЬОВА